

Martin LOUKOTA

OSVÍCENSTVÍ

- jedná se o intelektuální hnutí, filozofický směr a také životní postoj 17. a 18. století
- vzniká v Anglii (16. století) a Holandsku, rozšiřuje se do západní Evropy a nejvýrazněji prosazuje v absolutistické Francii (2. polovina 17. století – 18. století), dále se rozšiřuje do Ruska, po zbytku Evropy se rozšířilo hlavně ve druhé polovině 18. století
- způsobilo převrat ve vývoji Evropského myšlení → staví vlastní prostředky a možnosti člověka (humanismus, racionalismus, logika) proti barokní religiozitě = nevidí smysl lidského života pouze v posmrtné spáse, ale také v důstojném životě na Zemi, a tedy že člověk by se měl řídit spíše vlastním rozumem nežli vírou; vytvořilo vlastní a dosud neznámé duchovní, etické a estetické principy, které daly základ konceptům občanské svobody a rovnosti, demokracie, pokroku a lidských práv tak, jak je známe dnes
- z dějinných událostí osvícenství ovlivnilo Velkou francouzskou revoluci a boj amerických kolonií za nezávislost

Společenské vědy

- vznikla zcela nová odvětví jako politická ekonomie či filosofie dějin
- na poli politiky dochází k rozkladu starého politického i hospodářského řádu (kritika absolutní monarchie)
- v historiografii snaha o pravdivé poznání minulosti, kritický přístup k pramenům, včetně starších textů
- intelektuálové se snažili ovlivnit vládní politiku

Umění

- nejsilnější projev v literatuře (velký zájem o romány, vznik sentimentálního románu)
- na vědeckém poli znamenalo velký průlom vydání Encyklopedie, aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel = projekt několika učenců pod vedením filosofa Denise Diderota a matematika Jeana le Rond d'Alembert, kteří vytvořili naučný obrázkový slovník (vycházel 1751 - 1772), jehož účelem bylo pokrýt veškeré lidské znalosti a dovednosti

Osvícenství v českých zemích

- do Čech se osvícenství dostalo z Francie v poslední čtvrtině 18. století, vrcholil založením Královské české společnosti nauk (1784, dnes Akademie věd České republiky) a doznívá v polovině 19. století
- ve znamení soupeření jezuitského školství (strohý náboženský dogmatismus) a řádu piaristů (pěstoval přírodní a společenské vědy)
- v Habsburské monarchii osvícenský absolutismus (vídeňské osvícenectví a zemské osvícenectví) za Marie Terezie a josefinismus za Josefa II.
- z reforem:

Marie Terezie = byrokratizace správy, podpora podnikání, jednotná měna, míry a váhy, povinná školní šestiletá docházka

Josef II. = zrušeno nevolnictví, vydán toleranční patent, částečné zrušení cenzury

- velký vliv mělo osvícenství na první fázi národního obrození
- poslední období, kdy se česká zemská šlechta aktivně podílela na české kultuře
- vědecká díla začínají být považována za literaturu

Představitelé osvícenského dějepisectví v českých zemích

Magnoald Ziegelbauer (1688-1750)

- benediktinský mnich, rajhradský opat
- sekretář učené společnosti, olomoucké Societatis incognitorum (první vědecká společnost u nás)
- přistupoval k pramenům kriticky
- vydal literární dějiny benediktinského řádu, jeho pramenné dílo *Bibliotheca scriptorum bohemicorum* zůstalo v rukopisu v důsledku cenzury jezuitů

Josef Dobrovský (1753-1829)

- český kněz, filolog, historik, zakladatel vědecké bohemistiky a slavistiky, mimořádný profesor filosofické fakulty Karlovy univerzity
- svým dílem předznamenal i podnítl české národní obrození
- nejvýznamnější představitel racionalistického osvícenství v českých zemích
- k jeho největším zásluhám patří zavedení a soustavné uplatňování kritické metody ve vědeckém bádání
- sám v budoucnost češtiny nevěřil a ani v ní nepsal, jeho práce se ale paradoxně podílely na jeho záchraně
- vyvrátil tradovanou představu, že pražský zlomek evangelia je autografem evangelisty Marka, mimo jiné podryl v několika pracích víru v pravost světectví Jana Nepomuckého, dále podal syntézu svého historického myšlení v *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (Dějiny české řeči a literatury)
- silně ovlivněn Karlem Jindřichem Seibtem (1735-1806)

Gelasius Dobner (1719-1790)

- český katolický kněz (piarista) a historik německého původu (po matce), ale převládlo u něj české národní citění
- označován za zakladatele moderního kritického českého dějepisectví
- propagátor kritické metody v dějepisectví
- nenáviděl barokní religiozitu a jezuity (u kterých nejprve studoval)
- ostře kritizoval životní dílo F. Pubičky
- popíral pravost Kristiánovy legendy
- nedostatkem byla podle některých jeho současníků Dobnerova přílišná úcta k listinám, která mu bránila připustit, že ne vše, co je v listině, odpovídá skutečnosti
- pokusil se vydat diplomatář českých listin, ale nestalo se tak, tisíce nashromážděných listin v rukopisné pozůstalosti ovšem posloužily jako pilíře historického díla J. Dobrovského a F. Palackého

Hájkova Kronika česká (vyd. 1541)

- autorem Václav Hájek z Libočan
- nikdy nebylo pochyb o vysoké literární hodnotě díla, největší a nejdiskutovanější slabinou je zde faktografie
- ke kriticismu pramenů se Dobner dostal díky vytvoření poznámkového aparátu ke staršímu latinskému překladu Kroniky české (*Annales Hageciani*)
- při psaní využíval vlastních rozborů nových pramenů a svých znalostí českých dějin
- vyvracel věrohodnost Hájkovy kroniky, což jeho současníci (například jezuité K. Kříž nebo F. Pubička) kritizovali jako projev nevlastenectví
- ve svých tvrzeních se v Kronice dotkl i původu Čechů (označil tradici praotce Čecha za smyšlenou a původ národa odvozoval od mocného (dle Dobnera barbarského) sarmatského národa Zichů

Josef Bonaventura Piter (1708-1764)

- benediktinský kněz, probošt rajhradského kláštera, archivář a historik
- připravil dvě velké edice: *Scriptores rerum bohemicarum* (české vyprávěcí prameny) a diplomatář (sbírku listin a listů) *Monasticon Moraviense diplomatico-historico-chronologicum* (opisy ke starším církevním dějinám moravským 11.-14. století) a také *Dictionarium Vetero-Bohemicum* (staročeský slovník)
- díla nebyla vydána, avšak jeho životní plány uskutečnila mladší generace historiků v čele s piaristou Gelasiem Dobnerem

František Josef Pubička (1722-1807)

- český jezuita, děkan filosofické fakulty univerzity Karlovy a historik
- vydal několik teologických prací, ale hlavně toužil vydat dílo obsahující veškeré známé informace o historii Čechů (od doby pohanské až po dobu svou), avšak se potýkal s mnoha problémy (dílo vydáváno

chaoticky (*Chronologische Geschichte Böhmens*) a poslední, sedmý díl nevyšel vůbec) - toto dílo František Palacký odsoudil jako „jalové a nezáživné“
- největší odpůrce Gelasia Dobnera

Mikuláš Adaukt Voigt (1733-1787)

- český historik, kněz-buditel, lingvista, slavista, pedagog a zakladatel české kritické numismatiky německého původu
- Dobnerův odchovanec
- ostrý kritik německé kulturní orientaci a rakouského patriotismu a naopak podporovatel češtiny (mateřského jazyka) a české kultury a obnovovatel její vážnosti před domácím i zahraničním světem
- spolu s F. M. Pelclem se podílel na vzniku první akademie věd v Čechách (*Privategesellschaft den Namen Königlich Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften*), vydávající pak časopis *Abhandlungen* (důležitý pro české osvícence)

František Martin Pelcl (1734-1801)

- český vlastenec a buditel, spisovatel, historik, filolog a pedagog
- jeho historické dílo se stavělo proti baroknímu pojetí dějin a tím zesilovalo národně buditecké a vlastenecky polické tendence
- další z kritiků Pubičkovy práce *Chronologische Geschichte Böhmens*
- nejprve upřednostňuje latinu, poté přechází k němčině a nakonec k češtině
- dílo: *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen* (přehled českých dějin až po svou dobu), *Nowa kronyka czeska* (přepřacovaná a rozšířená, vyšla jen po husitskou dobu), *Kaiser Karl IV., König von Böhmen a Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenzeslaus* (monografie o Karlu IV. a Václavu IV., obě biografie opisné)

Seznam použité literatury:

IM HOF, Ulrich: Evropa a osvícenství. Praha 2001.

Kolektiv autorů: Úvod do studia dějepisu. 2. díl. Brno 2014.

KUDĚLKA, Milan: Spor Gelasia Dobnera O Hájkovu kroniku. Praha 1964.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. Praha 1997.

LEHÁR, Jan a kolektiv: Česká literatura od počátku k dnešku. Praha 2004.

MACHALA, Lubomír: Panorama české literatury: literární dějiny od počátků do současnosti. Olomouc 1994.

POSPÍŠIL, Ctirad V.: Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost: Česká katolická teologie 1850 – 1950 a výzvy přírodních věd. Praha 2017.

SLAVÍK, Bedřich: Od Dobnera k Dobrovskému. Praha 1975.